

Rosa Alcoy

Janje i golubica – životinje najizraženijeg simbolizma i njihov kontekst u srednjovjekovnoj katalonskoj umjetnosti

Janjci i golubice, prihvaćeni kao utjelovljenja božanskih bića, postižu iznimno simbolično značenje, koje ih na vrlo radikalan način odvaja od njihove zoomorfne naravi. Paradoksalno je, međutim, što im ta ista narav dopušta da oživotvore jednostavan i skroman, vrlo prepoznatljiv prikaz božanske stvarnosti za koju je neshvatljivo da može proizaći iz njihove biti. Uporište istraživanja odnosi se na srednjovjekovnu katalonsku umjetnost, gdje je moguće analizirati umetanje janjeta i golubice u seriju važnih ikonografskih programa, od spomenika do ilustriranih knjiga od 12. i 13. do 15. stoljeća. Prikaz u ovom tekstu usredotočuje se na uporabu simbola *Agnus Dei* u Kataloniji, a koji je već raširen i poznat diljem Europe. Tema koja se krije pod krhkom pojavom Jaganjca bitna je sa svih gledišta i ima neograničenu vrijednost koju ovdje želimo istaknuti. U sagledavanju navedenog figuralnog prikaza sabire se osebujna dimenzija božanske biti, koja je sposobna pomicati se u vremenu i prostoru, napuštati Zemlju i vraćati joj se. U tom kontekstu, prepunom jaganjaca mira i časti, što s milošću nose svoju zastavicu u obliku križa, s aureolom ili bez nje, apokaliptički *Agnus Dei* iz Svetog Klementa u Tahullu, pojavljuje se kao vrlo neobično i čudesno stvorenje, strogo i otmjeno. Janje napušta svoju blagost te dobrostivu i kontemplativnu dimenziju i pristupa ljudskom ozračju, poput uzvišene apstrakcije koja pokazuje svoju moć. Ta je moć ovdje pretvorena u energiju koja oslobađa životinju, što je vidljivo u češćim prikazima janjeta s križem negoli sa zastavom ili procesionalnim križem, koji podupire nogama. Jaganjac se pretvorio u strašnog suca i prestaje biti statičnom alegorijom, već teži tranzitivnosti. Strašna vizija *Agnusa* ostaje iznimkom, koja već u 12. i 13. stoljeću pokazuje mirniju narav svojstvenu ovoj dobrohotnoj životinji. U kapeli svetog Tome u staroj katedrali u Leridi već se u 13. stoljeću nalazi jedan drukčiji prikaz. Talijanski utjecaji na ovom prikazu obnavljaju se i u Pedralbesu, gdje su već uvedeni u novu katalonsku slikarsku kulturu od 1300., dopuštajući nam da se prisjetimo minijatura anglo-katalanskog psaltira iz Pariza, gdje se *Agnus* ne prikazuje izravno, već kao spomen na pashalnu žrtvu što je ovu životinju dovela na oltar. U Kataloniji, u drugoj četvrtini 13. stoljeća, promjene su posve jasne te se mogu povezati s novim vizijama prirode, što su je širila djela Giottova kruga. Stada ovaca koja su prisutna u ciklusima *Kristova djetinjstva* sada se nameću kao realistični prikazi, koji više nisu u drugom planu, za razliku od onog koje je ovim domaćim životinjama dano u scenama *Rođenja*, *Navještenja pastirima* ili slično.

Jaganjac Božji, analiziran kao tradicionalni atribut svetog Ivana Krstitelja, u Kataloniji odražava vrlo karakterističan vid. Krug koji vidimo u Burgalu, u rukama svetoga Ivana Krstitelja, postaje krunom štapu, dajući na taj način životnost jednom sličnom predmetu - okrugloj, oslikanoj lepezi. Pokušali smo ukazati na vezu koja postoji između ovog ikonografskog prikaza i proslave Tijelova u Kataloniji, u uporabi obojenih lepeza u procesijama koje se organiziraju tijekom ovoga slavlja, a koje su bliske nekim primjerima našeg slikarstva.

Naspram mističnoga janjeta, koje podrazumijeva statičan, u najvećoj mjeri, prolazan koncept, golubica je uvijek dinamičan subjekt, biće u akciji što para nebo, čija impostacija i ustreptalost ne prestaju dolaskom gotike. Pripovjedački karakter bijele ptice, najupečatljivijeg glasnika, jasan je svima u scenama poput *Navještenja*, *Krštenja Kristovog* i *Duhova*. U gotici se obnavlja interes za prikaz ptice mira, čist i transparentan, a koji se u punoj snazi pojavljuje u vizijama *Svetog Trojstva* te *Krunidbi Bogorodice*. Na početku se nameće kao simbol vezan uza Sveto Pismo (Matej, 3,16 i Luka 3,22), ali s vremenom njezina učestala prisutnost učvršćuje prikaz o kojemu se nije raspravljalo. Slijedom toga, bez namjere za podcjenjivanjem vrline ove životinje, koja vjerodostojno opravdava svoju stalnu prisutnost, rasprava o njezinu značenju ne bi bila glavni problem. U obličju golubice pokazuje se Duh Sveti. Katalonska umjetnost pokazuje uspon i pad ptice u sličnim hagiografskim okolnostima, sadržaj kojih nije uzvišen i uvijek istovjetan. Ponekad se golubica povezuje s dušom pokojnika. Pri smrti blaženog, sveca ili svetice

golubica izlijeće, kako ukazuju neki tekstovi, kroz usta pokojnika i odlazi na nebo. Neka katalonska *Navještenja* dopuštaju nam razotkriti ljepotu figurativnih prikaza 14. stoljeća. Na taj način postaju zanimljivim primjercima narativnog značenja, koje kulminira u ilustracijama *Anglo-katalanskog psaltira iz Pariza*, zatim u *Libro de Horas Di Maria* iz Navarre ili na nekim slikama na dasci iz Bassova kruga.

Prijevod s talijanskoga: Nina Šepić